

Religija prakulture.

Dr. A. Gahs.

(Nastavak.)

D. Sjeverna Amerika.

Sjeverna Amerika indijanskih urođenika podudara se sa južnom u tome, što su i u njoj plemena i narodi relativne prakulture zapremali još u dogledno vrijeme velika i zatvorena područja, i što su još očiti putevi, kojima su tuđi elementi prodirali među njih. Inače je usko vezana s Azijom tako, da preko Sjev. Azije vode najstariji putevi, koji spajaju »stari« svijet s »novim«.

1. Radovi su lingvisti, etnologa i prehistorika zadnjih decenija omogućili, da se izgradi sigurnija i jasnija kulturna povijest Sjev. Amerike, nego ikojeg drugog kontinenta. Zanimljivo je također, da su pojedini stručnjaci, napose etnologije, započeli svoja istraživanja različitim metodama (isp. W. Krickeberg, Amerika u G. Buschan, Illust. Völkerkunde I. str. 52. ss.), a konačno su svršili u duhu kulturno-historijske metode i s rezultatima u okviru kulturnih okruga ostalih kontinenata. Otkrili su jezičnu srodnost i pripadnost mnogih izoliranih naroda. Rekonstruirali su vrlo stara, gotovo prvobitna sjedišta pojedinih lingvističkih familija. Za neke su od njih dokazali srodnost u kulturi, što više i u jeziku, s narodima Azije i Oceanije. Ovi su opet rezultati pomogli, da se ustanovi specifična kultura pojedinih narodnih grupa, i da se osvijetli put i način kasnijih promjena. Tako su konačno neki narodi uglavljeni kao prvobitni nosioci relativne prakulture, i to i po sadržaju svoje originalne kulture i po svojem geografskom položaju. Snošaj pak njihov prema susjednim narodima tumači ostale elemente njihove kasnije kulture.

Na prvi pogled lingvističke karte urođenika u prvim stoljećima iza otkrića Sjeverne Amerike udara u oči ogromna familija Algonkin, koja je nekoć, više ili manje isprekidana, zapremala veći dio kontinenta između Atlantskog oceana i Kordiljera. Cijela se familija raspada u sjeverne (između Neufundlanda i jezera Winnipeg) i južne Algonkin. Ovi se posljednji opet dijele u istočne (između Atlantskog oceana i rijeke Ohio), u centralne (između rijeka Ohio i Mississippi u području velikih jezera Unije) i u zapadne (uz Kordiljere sa dva, međusobno rastavljena ogranka). Međutim unatoč jezičnom srodstvu pripadaju Algonkin različim kulturama. To se osobito ističe u južnoj grupi: među istočnima imade matrijarhata, centralni su gotovo čisti totemisti, a zapadni ne poznaju niti matrijarhata niti totemizma; na sjevernima se u glavnom odrazuje sastav južnih (isp. A. XIV./XV. 560.). To je znak, da su se na njihovom prostranom području miješale različite kulture. Vidjet ćemo međutim, da su matrijarhat i totemizam došli među Algonkin od drugih narodnih familija. Prema tome zapadni i dijelovi sjevernih Algonkin reprezentiraju originalnu kulturu cijele familije. A ta se kultura u mnogim crtama podudara s relativnom prakulturom ostalih kontinenata. Dakle su Algonkin prvobitno bili nosioci relativne prakulture. To nam dokazuju također kulturne i lingvističke veze Algonkina s narodima na skrajnjem sjeveroistoku i na skrajnjem jugozapadu Sjeverne Amerike t. j. u krajevima, koji su po svom položaju prema ulaznim vratima u taj kontinent (preko Alaske) i prema prolaznim vratima u Južnu Ameriku (preko Mexika i Floride) sasvim prirodno sklonište za najstarije kulture.

Na sjeveroistoku naime, u arktičkom području nadovezuju se na Algonkin narodi Eskima. Premda su po broju duša maleni, ipak zapremaju ogroman prostor od 11.000 km² otprilike: sjeverne rubove cijeloga kontinenta od istočne obale Labradora do južne obale Alaske; zatim cijelo arktičko otočje, napose Grönland i Baffinland, i napokon skrajnji rub sjeveroistočne Azije. Geografski se dijele u istočne (na Grönlandu), u centralne (oko Hudson-Bai i na susjednom otočju) i u zapadne (na rubovima Alaske i susjedne obale Azije). U jezičnom pogledu tvore jedinstvenu familiju. Ali po kulturi se dijele u dvije veoma različite grupe, kako je to nedavno dokazao H.

Steensby. Originalnu su eskimsku kulturu sačuvali u glavnim crtama samo centralni i istočni Eskimo. To je pretežno kontinentalna lovačka kultura, a ne poznade niti totemizma niti matrijarhata, pa je prema tomu srodna s kulturom zapadnih i sjevernih Algonkin. Šta više, Steensby i Koppers drže, da su Proto-Eskimi potekli od Algonkin, koji su poradi pritiska mladih naroda uzimali sve dalje na sjever. S time je u glavnom suglasan i Krickeberg, koji traži pradomovinu i Algonkina i Eskima u području jezera Winnipeg t. j. tamo, gdje se sastaju sjeverni i zapadni Algonkin. Naprotiv zapadni su Eskimi nosioci mlade eskimske kulture. To je pomorska lovačka i trgovačka kultura, nastala na Alaski i srodna s kulturom Aleuta. Imade jakih primjesa matrijarhata i odaje veze s kompliciranim pomorskim kulturama sjeveroistočne Azije i sjeverozapadne Amerike. Iz Alaske su ovi Neo-Eskimi prodrli nesamo na susjednu azijsku obalu, nego i natrag u području Paleo-Eskima sve do Grönlanda. Što više, Neo-Eskimi su od vremena do vremena pohađali i britanske otoke u Evropi: od g. 62. pr. Kr. dalje imademo o tome sigurnih historičkih dokaza, kao što opet nalazimo i tragova njihove kulture među pred-arijskim pučanstvom Engleske i Irske. (Isp. A. XII./XIII. 706.—709. i 729.—730.; Krickeberg, l. c. 67., 75. i 79.—81.) Sasvim je naravno, da su Neo-Eskimi, prodirući iz Alaske na istok, inficirali Paleo-Eskime nekim elementima mlade eskimske kulture; to se opaža i u materijalnoj i u duševnoj kulturi.

Na jugozapadu se nadovezuje na Algonkin cijeli niz naroda, koji su s njima srodni po kulturi, a djelomice pače i po jeziku. Sjevernog se ogranka zapadnih Algonkin neposredno dotiče familija Vakaš-Seliš, koja se proteže između Kordiljera i Tihog oceana, a po jeziku je u daljnjem srodstvu s Algonkin (Krickeberg, l. c. 70.). Međutim je samo dio Seliša na visoravnima Kordiljera sačuvaao originalnu kulturu, srodnu s kulturom zapadnih Algonkin. Na primorcu t. j. na ostale Seliš i na sve Vakaš utjecala je spomenuta već komplicirana kultura sjeverozapadne obale tako, da sasvim pripadaju sklopu t. z. sjeverozapadnih Indijanaca (ib. 125.—126., 131.—132.).

Dalje na jugu od Vakaš-Seliš, između rijeke Kolumbije i gornje Kalifornije (t. j. države u Uniji), nižu se neki izolirani narodi (Kutene, Šahaptin, Činuk, Kalapuja, Takilma i Lu-

tuami), koji su također prvobitno bili nosioci relativne prakulture, ali su izgubili njezin karakter pod utjecajem »sjeverozapadnih Indijanaca« i t. zv. prerijske kulture (isp. ib. 126. i 136.). Na ove narode nadovezuju se u gornjoj Kaliforniji, u području rijeka Sacramento i San Joaquin između gorja Sierra Nevada i Tihog oceana, tri familije: Ritva, Juki i Penuti. Nedavno je E. Sapir dokazao, da su Ritva po jeziku nesamo srodni s Algonkin, nego vjerojatno njihov izravni ogranak (ib. 70.). Kultura je svih triju familija u glavnom jedinstvena, srodna s kulturom zapadnih Algonkin i najviše se podudara s relativnom prakulturom ostalih kontinenata. Ipak je cijela periferija od Ritva i Penuti primila više ili manje tuđih primjesa, redovito samo sekundarnih, i to: sjeverozapadna i jugozapadna periferija matrijarhatskih, a istočna totemističkih. Ovo je razdjeljenje veoma značajno, jer je očito u vezi sa geografskim položajem onih naroda, koji su u gornju Kaliforniju donijeli totemizam i matrijarhat. Jedino Juki ne odaju tragova niti totemizma niti matrijarhata. To je opet značajno: Juki nastavaju primorske Kordiljere gotovo u centru gornje Kalifornije, a rastepeni su u četiri nejednaka i sasvim izolirana dijela, pa su očito najstarije pučanstvo cijeloga područja, možda i cijele Sjv. Amerike uopće. Tako se s kulturnoga gledišta Ritva, Juki i Penuti dadu podijeliti u tri grupe: u sjevernu (blizu sjeverne granice gornje Kalifornije), u koju dolaze svi Ritva i dio od Penuti; u centralnu (u području rijeke Sacramento), koja obuhvata sve Juki i opet dio od Penuti; i u južnu (u području rijeke San Joaquin), kojoj pripadaju ostali Penuti. Skrajnji sjever i skrajnji jug (kao i cijeli istok) gornje Kalifornije ispunjavaju mladi narodi, koji onda prelaze i u donju Kaliforniju (t. j. poluotok u Mexiku).

Konačno dakle možemo u Sjv. Americi razlučiti dva pojasa relativne prakulture: zapadni između Kordiljera i Tihog oceana i sjeverni u porječju velikih jezera Kanade i Unije. A vežu ih Algonkin, koji imaju svojih ogranaka u oba pojasa. Prema tomu su i oba ova pojasa bili nekoć u kontaktu: zapadni, napose veći dio Kalifornijaca, dopirao je dalje na sjeveroistok, a sjeverni, napose veći dio Algonkina, dalje na jugozapad. Tako je nekoć relativna prakultura zapremala otprilike cijeli zapadni dio Sjv. Amerike između Tihog oceana i velikih jezera Unije.

Dolazak i gibanja mladih kulturnih valova rastrgali su cjelovito područje relativne prakulture, ispremiješali njezine nosioce i inficirali ih tuđim elementima kulture.

Kako sam već spomenuo, lingvistika i etnologija omogućuju nam rekonstrukcija cijeloga toga procesa. Taj nam opet otkriva, kakovi su to tuđi elementi prodrli među prvobitne nosioce relativne prakulture u Sjev. Americi.

Totemisti su prvi provalili u područje relativne prakulture i razdvojili ga u sjeverni i zapadni pojas. Uistinu se njihovi tragovi vuku poput zmije između oba ova pojasa. A budući da dopiru dalje na sjeverozapad, t. j. bliže ulaznim vratima preko Alaske, nego li relativna prakultura, to je dokaz, da su totemisti došli u Sjev. Ameriku poslije nosioca relativne prakulture. Nosioci su totemističke kulture na zapadu bili: pređi od Cimšian i uopće totemističkog dijela t. zv. sjeverozapadnih Indijanaca uz obalu Tihog oceana između Alaske i rijeke Kolumbije; nadalje pređi velike jezične familije Šošoni-Pima uz Kordiljere između Kolumbije i mexikanskog zaljeva; napokon pređi jezično izoliranih naroda Zuni, Keres i Tano, koji se nalaze u središtu Šošona između rijekâ Colorado i Rio Grande. Na jugu i na istoku, uz mexikanski zaljev i Atlantski ocean, raznijeli su totemističku kulturu Načez, Juči i pređi velike jezične obitelji Siouks. Pod pritiskom upravo ovoga gibanja totemističkih naroda vjerojatno su također uzmaknuli dijelovi zapadnih i sjevernih Algonkin u arktičko područje, gdje su se od njih razvili Preto-Eskimi. A očito je, da su totemisti također rastavili Ritva u Kaliforniji od glavne mase Algonkina na istoku Kordiljera, s kojima su srodni. Kad se iza seobe konačno ustale područja starosjedioca i došljaka, onda sasvim naravno započne jednostrani ili obostrani kulturni utjecaj. Tako uistinu vidimo, da su i totemisti na svim pograničnim područjima prenijeli na prvobitne nosioce relativne prakulture dva glavna elementa svoje duševne kulture: totemizam i solarni kult. Ali je opet značajno, da su starosjedioci primili te elemente u oslabljenim oblicima: tako Vakaš i primorski Seliš, koji su bili prvi na udaru totemsta, (slabo razvijeni) totemizam i solarni kult (Krickenberg, l. c. 131,—132., 135.; C. II, 540.), zapadni Algonkin i zapadni Eskimo samo solarni kult (C II, 488. i 502.), a istočni Penuti (svih triju grupa Kalifornijaca) t. j. oni, koji su ostali u

stalnom dodiru sa Šošonima, samo totemizam (P. Schmidt, *Die Altstämme Nordamerikas*, str. 475.).

Međutim geografski položaj totemista uz Kordiljere, mexikanski zaljev i Atlantski ocean, u obliku naime napetoga lûka, oĉito pokazuje, da su i oni već uzmaknuli pred još mladim kulturnim valovima. A to su bile dvije matrijarhatske kulture, koje su prema najnovijim lingvistiĉkim otkrićima provalile u Sjevernu Ameriku s dvije strane. Starija matrijarhatska kultura, i to već degenerirana, jer je prošla kroz arktičko područje i izgubila ratarstvo, ali za uzvrat već pomiješana sa totemistiĉkom kulturom, prodrla je preko Alaske. Njezini su naime nosioci narodi ogromne jeziĉne familije Nda-Dene (Tlingit, Haida i Athapaska), koji su prema rezultatima glasovite »The Jesup North Pacific Expedition« srodni i po kulturi i po jeziku sa Paleo-Sibircima (Ĉukĉima, Korjacima i dr.) u sjeveroistoĉnoj Aziji (Krickeberg, l. c. 60. i 69.). Ovi posljednji su nekoć dopirali sve do područja rijeke Amura, dakle blizu velikog središta matrijarhatskih kultura: naroda naime sub-austriĉkih (Indo-Kineza i Tibeto-Birmanaca) i austriĉkih. Dio od Nda-Dene, i to Tlingit i Haida, pomiješali su se s totemistiĉkima Cimšianima i s totemiziranima Vakaš-Seliš, te stvorili onu znaĉajnu i višu kulturu t. zv. sjeverozapadnih Indijanaca. Athapaska su potpuno rastavili Algonkine od (Paleo-) Eskima, a vjerojatno su takoder utjecali na postanak neo-eskimske kulture. Potisnuvši tako i Algonkine dalje na istok okrenuli su Athapaska u dva jaka vala na jug. Prvi se protisnuo izmeĉu Seliša uz rijeku Fraser na obalu Tihog oceana i zaustavio se istom u sjeverozapadnom dijelu gornje Kalifornije (narod Hupa), gdje je i algonkinske Ritve stjerao na obalu Tihog oceana i opkolio ih sa svih strana. Drugi je prodro izmeĉu Seliša i zapadnih Algonkin uz Kordiljere, pa onda izmeĉu Šošona niz rijeke Colorado i Rio Grande te dopro gotovo do mexikanskog zaljeva (narodi Navaho, Apaĉi i Lipan). Međutim su tu sasvim na jugu već našli i onda djelomice razorili kolonije mlaĉe matrijarhatske kulture.

Ta je kultura, i to s potpunim sadržajem, napose s razvijenim ratarstvom, došla u Sjevernu Ameriku iz jugoistoĉne Azije morem preko Polinezije. A mora da se iskrcala negdje u blizini granice obiju Kalifornija. Tu je naime još do nedavna boravila glavna masa velike jeziĉne familije Hoka-Juma, za koju je

upravo ove godine dokazao P. R i v e t, da je srodna s »Melano-Polinezijcima« (A. XX. 51.) t. j. s Austronezijcima, koji opet kao ogranak austričkih, a prema tome i daljnji srodnici sub-austričkih naroda, vuku lozu iz Južne Azije (isp. Krickeberg, l. c. 63.). Sjeverna je grana ove familije (t. j. Hoka) okupirala prvobitno gotovo cijelu gornju Kaliforniju, rastrgala područje nosioca relativne prakulture Juki i konačno se srazila s primorskim valom Athapaska. U gornjoj dakle Kaliforniji, na području relativne prakulture, sastale su se obje matrijarhatske kulture. Tako je konačni rezultat ove neobične transoceanske provale u Sjev. Ameriku taj, da relativna prakultura nije mogla niti u ovom zatvorenom području između Tihog oceana i Kordiljera, da se očuva barem toliko netaknutom, koliko je to na nekim mjestima južne hemisfere, napose na Ognjenoj zemlji i u jugoistočnoj Australiji. Razmjerno je najviše sačuvala svoju originalnu kulturu centralna grupa Kalifornijaca t. j. Juki i dio od Penuti.

Međutim je za kulturnu povijest Sjev. Amerike važnije bilo prodiranje ogranka Juma na jug i na istok, u područje totemista. Juma su provalili u to područje s donjega toka rijeke Colorado, gdje još i danas obitavaju. Pred prvom su njihovom najezdom vjerojatno totemistički Šošoni-Pima za neko vrijeme uzmaknuli na sjever i time valjda prisilili Penute, da su prešli gorje Sierra Nevada i dospjeli tako u područje jedva pridošlih Hoka, pa stvorili onu razdiobu kalifornijskih naroda, napose nosioca relativne prakulture, koja je postojala u prvim stoljećima iza otkrića Sjev. Amerike. Dotle su se Juma raširili po cijelom jugozapadnom dijelu kontinenta: prema novijim naime lingvističkim otkrićima njima pripadaju Seri na (donjo-) kalifornijskom zaljevu, zatim Karankava i Tonkava na mexikanskom zaljevu između rijeka Rio Grande i Mississippi, te Čontal na istom zaljevu blizu poluotoka Yucatan u Srednjoj Americi (Schmidt, l. c. 473.). Ali kako su upravo u ovom dijelu Sjev. Amerike totemisti bili veoma jaki, to su doskora provalili natrag u svoja stara sjedišta i pomiješali se s Juma, a djelomice ih potisnuli dalje na istok, gdje su također bili totemisti. Tako je nastao cijeli niz viših ratarskih kultura, kojima je središte bio stari Mexiko. Nosioci njegove kulture bili su narodi Naua, napose Acteki, od totemističke familije Šošoni-Pima. Oni su pored

elemenata mlade matrijarhatske kulture (Hoka-Juma) primili, i to opet iz jugoistočne Azije morskim putem preko Polinezije, još i elemente najmlade matrijarhatske i ratarske kulture (t. j. pomiješane već sa kulturom nomadskih stočara), koju nose sub-austrički narodi, osobito njihova indo-kineska grana (Kinezi, Miao, Šan i dr.) i austrički Khmer i Malaji: tako napose ratarstvo s umjetnim natapanjem polja, tkanje pamučne vune, obradbu metala (zlata i srebra, bakra i bronce), arhitekturu, kalendar i hieroglifsko pismo (Krickeberg, l. c. 63.—64.).

To je dakle bila već visoka kultura. U njezinom potpunom obliku raznijeli su je sami Acteki po Srednjoj Americi (Maja, Čorotegi i Čibča). U njezinom prvobitnom obliku uz neke samo primjese najmlade matrijarhatske i ratarske kulture širili su je Juma po jugozapadnom i jugoistočnom dijelu Sjeverne Amerike, miješajući se s totemistima ovih krajeva. Tako je između rijeka Colorado i Rio Grande nastala kultura »Pueblo« (= selo): kod njezinog su postanka pored Juma sudjelovali neki Šošoni (narod Hopi) i oni izolirani totemisti Zuni, Keres i Tano (ib. 74., 144. ss. i 155. ss.). U tu je kulturu provalio kasnije kordiljerski val Athapaska i razorio je većim dijelom. Uz sjevernu obalu mexikanskoga zaljeva i u području donjega Mississippi miješali su se Juma (narodi Tonkava i Karankava) s totemistima Načez, Juči i Siouks: time je nastala veoma razvijena ratarska kultura (s mnogim »mexikanskim« primjesama), kojoj su nosioci jezične familije Kädö, Maskoki (srodni s Načez! ib. 69.) i Irokezi (ib. 73.—74. i 99. ss.). Ovaj se kulturni val pomicao sve dalje na istok, do obale Atlantskog oceana, gdje je inficirao i one Siouks, koji se nijesu miješali s Juma. Međutim ratoborni Irokezi okrenu uz obalu Atlantskog oceana i prema sjeveru, pocijepaju Siouks i potisnu veći njihov dio na zapad, u porječje gornjega Mississippi; sami pak prodru do velikih jezera Unije, pače sve do ušća St. Lorenza, gdje su ih našli prvi putnici u XVI. vijeku (ib. 68.—69.).

Time su bili istočni i centralni, a preko njih i sjeverni Algonkin sasvim uskomešani. Tako su naime centralni Algonkin dospjeli pod utjecaj totemističko (-matrijarhatskih) Siouks primivši napose totemizam. (A. XIV./XV. 560.) i solarni kult (C II. 486.), a istočni opet pod utjecaj (totemističko-) matrijarhatskih Irokeza primivši neke matrijarhatske ustanove (A.

XIV./XV. 556.) i lunarnu mitologiju, koja je onda prešla i drugima Algonkin. Jedni i drugi su izgubili značaj relativne prakulture (isp. Krickeberg, l. c. 97.—98.), a onda bez dvojbe utjecali i na sjeverne Algonkin, što više, i na Paleo-Eskime: dokazuje to njihova lunarna mitologija. Kad su napokon u XVII. v. evropski kolonisti počeli da prodiru u današnju Kanadu i Uniju i da potiskuju Irokeze i istočne Algonkin na zapad, provale neočekivanom snagom centralni Algonkin na jug i zapad, te potjeraju Siouks u Prerije (područje rijeke Missouri), kamo su već prije dospjeli Kăddo s juga. Tu je onda na temelju totemističko-matrijarhatske kulture od Siouks i Kăddo i uz primjesu nekih evropskih elemenata (konja, puške i dr.) nastala specijalna i t. zv. prerijska kultura. Nju su pak djelomice primili i zapadni Algonkin ((ib. 68., 72.—73. i 113. ss.), što se naročito opaža u pojačanom solarnom kultu (C II. 488.). Tako su konačno svi Algonkin prestali da budu čistiji nosioci relativne prakulture, a poradi prodiranja Siouks i Irokeza sasvim su izgubili njezin karakter centralni, istočni i djelomice sjeverni Algonkin, koji bi inače po svom geografskom položaju bili najprikladniji, da ga očuvaju. Jedino su možda još ostali donekle nosioci relativne prakulture neki zapadni i sjeverni Algonkin, kao što i neki Paleo-Eskimi.

Kako su za totemističku kulturu karakteristični solarna mitologija i solarni kult, tako opet matrijarhatskim kulturama pripadaju lunarne mitologije i kult dualističkih bogova i duhova, s kojima je u vezi i neka lunarno-telurna Pramajka. Budući da su matrijarhatske kulture prodrle u Sjev. Ameriku s dvije, zapravo tri, strane i očitovale još veću ekspanziju, nego u drugim kontinentima, to je potrebno, da napose istaknemo utjecaj njihove mitologije na nosioce relativne prakulture. Uistinu: u Sjev. Americi nema nijednoga naroda relativne prakulture, koji ne bi primio barem neke elemente lunarne mitologije; ali kod svih je više ili manje očito, da ti elementi potječu od čistih nosioca matrijarhatskih kultura i da su, na temelju kriterija forme i kvantiteta, u genetičkoj vezi s lunarnim mitologijama onih dijelova Azije i Austronezije, odakle su i došle matrijarhatske kulture u Sjev. Ameriku. To je siguran rezultat na temelju dosta opsežnog mitološkog materijala iz tih krajeva,

s kojim raspoložem: W. Jochelson, *The Koryak* (*The Jesup N. P. Expedition V. VI.*, str. 18. ss. i 354. ss.); W. Bogoras, *Chukchee Mythology* (ib. V. VIII. 1., str. 151. ss.); O. Dähnhardt, *Natursagen* (Bd I. str. 3.—88. sa C II. 454. ss.); P. W. Schmidt, *Grundlinien einer Vergleichung der Rel. und Myth. der austrones. Völker* (str. 4.—114.); Id., *Die Altstämme Nordamerikas* (str. 479.—487.).

Tako je svim lunarnim mitologijama Sjev. Amerike zajedničko ovo: prva zemlja nastaje na taj način, da je netko u maloj količini izvuče iz pramora ili donese s neba i stavi na pramore, a ona onda raste, dok ne dobije današnju veličinu. To je čisti lunarno-mitološki motiv. A upravo kod najradikalnijih matrijarhalaca Sjev. Amerike t. j. kod Irokeza i njihovih srodnika Hurona taj mit je u najužoj vezi s lunarno-telurnom Prmajkom, te imade najviše detalja, plastičnosti i prozirnosti (Dähnhardt, l. c. 77.—78.) tako, da je očito, e on pripada matrijarhatskim kulturama. Osim toga dolaze glavne crte toga mita u istom okviru i kod austronezijskih Toba-Batak na Sumatri (Schmidt, *Grundlinien* 41.), a djelomice i kod Paleo-Sibiraca (Jochelson, l. c. 354. i Bogoras l. c. 151.—153.). Prema tome je sigurno, da takovi miti kod Algonkin i kod Kalifornijaca nijesu originalna svojina relativne prakulture, nego da su preneseni u nju iz matrijarhatskih kultura, koje su uistinu prodrle u područje Algonkina i Kalifornijaca, a vuku lozu iz Azije i Austronezije.

Inače se dadu lunarne mitologije u Sjev. Americi dosta dobro podijeliti u dvije grupe. Njihovo se geografsko razdjeljenje u glavnom podudara s razdjeljenjem područja starije i mlađe matrijarhatske kulture. U prvoj se grupi ističe lunarno-mitologizirani prvi čovjek, praotac plemena, koji rivalizira s Najvišim Bićem te je s njime više ili manje izjednačen, jer samostalno djeluje, čestoput i protiv Najvišega Bića, pa on ili sâm ili sa svojim pomoćnicima, koji su uostalom samo njegovi duplikati, »stvara« i uređuje zemlju, poučava ljude u različitim umijećima i postaje kulturni heroj čovječanstva. Taj je ciklus lunarnih mita najkonsekventnije izgrađen kod Paleo-Sibiraca i Nda-Dene (Jochelson, l. c. 18.—24., 352.—355. i Bogoras, l. c. 151.—155.), dakle kod nosioca starije matrijarhatske kulture u sjeveroistočnoj Aziji i u Sjev. Americi. Prema tome

potječu takovi miti kod Algonkina, Vakaš-Seliš i Kalifornijaca od Athapaska (iz familije Nda-Dene), koji su među njih prodrli s dva jaka vala (primorskim i kordiljerskim) i ostavili među njima svoje kolonije ili u pograničnom području ostali s njima u trajnom kontaktu. Povrh toga kulturni heroj i praotac imade u mitima kod Paleo-Sibiraca i Nda-Dene oblik Gavrana ili Zeca, a pomoćnik mu je Vuk ili Lisica: u tim istim oblicima dolazi i kod navedenih nosioca relativne prakulture; kod Vakaš-Seliš naime imade oblik Gavrana, kod Algonkina oblik Zeca, kojemu je pomoćnik Gavran, a kod Kalifornijaca oblik Vuka i Lisice.

U drugoj grupi Najviše Biće uopće nema uloge, a ističe se lunarno-telurna Pramajka, odnosno njezino potomstvo: dva sina oprečnoga karaktera, koji uređuju svijet, ali kod toga drugi neprestano kvari posao prvoga. Klasični su nosioci tih mita austrički narodi, napose u Austroneziji Melaneziji i Polineziji (Schmidt, *Vergleichung* 101. ss.), te u Sjever. Americi familije Hoka-Juma (Schmidt, *Altstämme* 483., 485. i 486.-487.), Irokezi (sa Siouks) i Maskoki (Dähnhardt, l. c. 75.—79. i 85. Nota 1.), dakle nosioci mlade matrijarhatske kulture. Od njih su dakle ti miti došli među neke Algonkin i Paleo-Eskime, a u oslabljenom obliku također i među neke Kalifornijce.

Ako sada uočimo cijeli materijal o religiji onih naroda u Sjever. Americi, koji su još ostali više ili manje nosioci relativne prakulture, onda treba da zaključimo, da se ta religija kreće otprilike u oblicima, kakve smo našle u Juž. Americi kod Ona na Ognjenoj Zemlji, kod nekih Džes u današnjoj Braziliji i kod Uitoto u području gornjega Amazona. Naprotiv nema među njima religije tipa Alakaluŭ ili Jagan (na Ognjenoj Zemlji). Tu nam okolnost potpuno tumači kulturna povijest Sjever. Amerike. Zato ćemo u religiji nosioca relativne prakulture toga kontinenta istaknuti samo karakteristične crte i veze s njihovim srodnicima u ostalim kontinentima. (Nastavak slijedi.)

